

BOŽENA NĚMCOVÁ DIVÁ BÁRA

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

Rychle dovila Elška věnec a obě děvčata pospíchaly k blízkému mostku, který vedl přes řeku na luku. – Uprostřed mostku se zastavily. „Hodme zároveň,“ pravila Elška, držíc věneček nad vodou. – „Tedy!“ zvolala Bára, odhodivši věneček nad vodou. – Avšak věneček, silným ramenem odhozen, nedopadl vody, zůstal viset na vrbě, okamžení zůstala Bára zaražena, pak ale odhodlaně pohodila hlavou řkouc: „Nechť tam visí; pěkně to kvítí, vrbě sluší.“ – Elška ale nespustila oko ze svého věnečku; věneček, třesoucí se rukou dolů spouštěný, točil se okamžení na jednom místě, pak ho uchvátila vlna, podala druhé, ta třetí, nesly ho dále a dále, až zmizel děvčatům z očí.

Elška sepnuté ruce položené majíc na zábradlí, dívala se planoucím okem i tváří za věnečkem, jak ho proud daleko unáší, Bára podepřena tělem o zábradlí, též za ním mlčky hleděla. „A tvůj věneček uvázl zde; vidíš, že se vdáš zde!“ ozvala se Elška, obrátíc se k Báře. „Dle toho bychom ovšem neměly býti pohromadě; já měla bych zůstat zde, a vy přijít daleko od nás. Nevěřím tomu ale; člověk míní, pánbůh mění.“

„Ovšem,“ řekla Elška hlasem skoro smutným a sklopila s povzdechem oči na vodu.

„Tedy byste, Elško, tak ráda daleko od nás se dostala, nelíbí se vám zde?“ ptala se Bára a temnomodré veliké její oko zpytavě pohlíželo do Elščiné tváře.

„Což si to myslíš,“ šeptala Elška, nepozdvihnouc oko, „líbí se mi tu, ale...“

„...ale tam daleko je někdo, po němž se mi zde stýská, za tím bych ráda, vidíte, Elško?“ doslovila Bára, a položivši hnědou svoji ruku na bělounké rámě děvčete, hleděla jí s usmáním do tváře. Elška popozdvihla oči k Báře, usmála se, ale zároveň pustila se i do pláče.

Analýza uměleckého textu

- **zasazení výňatku do kontextu díla**

Úryvek je ze závěru druhé kapitoly, kdy se děvčata chtějí dozvědět, kam se provdají.

- povídka je rozdělena do tří kapitol

1. kapitola

Chudý Jakub neměl dlouho ženu, ale nevadilo mu to, hospodařil spokojeně sám. Jednou mu kdosi řekl, že když nebude mít děti, nepříjde do nebe, a tak se v pozdním věku oženil s Bárou. Narodila se jim dcera Bára. Matka Bára už v šestinedělí pracovala, což podle pověry neměla dělat. Ženy z vesnice tvrdily, že malou Barunku vyměnila Polednice za jiné dítě, ale porodní bába odpřisáhla, že dítěti nic není. Matka Bára ale od té doby churavěla a brzy zemřela. Jakub se o malou Báru staral sám a vychoval z ní statečnou dívku. Byla úplně jiná než ostatní – byla fyzicky velmi silná, nebála se bouřky ani povídaček. Ani vzhledově nezapadala mezi ostatní dívky, byla ramenatá, statná a měla zvláštní „buličí“ oči. Brzy si na narážky ostatních zvykla a nic si z toho nedělala.

Nejmilejší Bářinou přítelkyní byla Eliška – Elška, dcera panny Pepinky, která měla Báru velmi ráda, a tak přátelství s prostší dívkou, než byla Elška, nebránila. Protože byla Elška neteř pana faráře, děvčata si často hrála na místní faře a s nimi tu pobíhal i Bářin pes Lišaj. Dalším Bářiným přítelem byl slabý a neduživý Jozífek, o kterého se Bára starala a často ho bránila. Jeho rodiče ji však neměli rádi.

2. kapitola

Později odjel Jozífek do školy, rodiče z něj chtěli mít pátera, a Elška byla poslána k tetě do Prahy. Bára zůstala sama a vzpomínala na své přátele, hlavně na Elišku. Eliščina matka Pepinka četla Báře dopisy,

kteří přicházely z Prahy, a tak jí čas do návratu přítelkyně rychleji utekl. Teta se díky novému lékaři uzdravila a Eliška se po třech letech vrátila do Vesce. Byl dospělejší a mnohem krásnější, což Báru zarazilo, ale brzy poznala, že se Eliščina povaha nezměnila a je pořád tak milá a hodná.

Děvčata šla házet věnečky – Bářin se zachytil ne větvičce, zatímco Eliščin odplul, a to znamenalo, že se vdá do daleka. Eliška přiznala, že se v Praze zamilovala do tetina lékaře Hynka a že si tajně dopisují. Jenže mezitím už panna Pepinka našla Elišce jiného ženicha, pana správce.

3. kapitola

Bára se rozhodla, že Elišce pomůže, a převlékla se za strašidlo, aby správce vylekala. Jako duch mu řekla, že jestli ještě jednou přijde na námluvy, bude s ním konec. Lidé strašidlo viděli, začali ho honit a brzy našli odhozenou plachtu a Bářinu sukni. Utekla jim tak, že přeplavala potok.

Bára musela za trest přespat v márnici. Lidé očekávali, že se konečně začne bát. Její otec a pes Lišaj si ustlali venku, aby Bára nebyla tak sama. Bára se nebojí, ale přece jen je jí úzko. Brzy ráno šel kolem hřbitova myslivec a Báru z márnice vysvobodil, ačkoli o to nestála. Vyznal jí lásku a požádal ji o ruku. Ona i Jakub se za myslivcem odstěhovali do hájovny.

Eliščina pražská teta poslala panně Pepince dopis, že odkáže všechn svůj majetek, když se vdá za lékaře. Panna Pepinka nakonec svolila. Josífek sice nechtěl být páterem, ale když se jeho milovaná Bára vdala, podvolil se.

- **téma a motiv**

téma: budoucí svatba

motivy: věnec, mostek, vrba, zábradlí, voda

- **časoprostor**

prostor: vesnice Vestec

čas: 19. století

- **kompoziční výstavba**

Děj je vyprávěn chronologicky.

Povídka je rozdělena do tří kapitol.

- **literární forma, druh a žánr**

próza, epika, povídka

- **vypravěč**

vševědoucí vypravěč v er-formě

- **postava**

Bára – statečná, silná, odvážná, hodná, citlivá, vnímavá, pravá přítelkyně

- ostatní se na ni dívají skrz prsty, ale ona to trpí

- má tmavé vlasy i oči, statnou postavu

Eliška – jemná, velmi něžná dívka, přátelí se s Bárou i přesto, že je chudší než ona

Josífek – slabý, neduživý syn kostelníka, je poslán na kněžská studia, tajně Báru miluje

Jakub – otec Báry, pracovitý, hodný, dobře Báru vychoval

panna Pepinka – matka Elišky, Báru neměla ráda, ale když se o ni v nemoci starala, změnila názor

- **vyprávěcí způsoby**

pásmo vypravěče v er-formě

přímá řeč: Eliška, Bára

- **typy promluv**

dialog Elišky a Bára

- **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

hypokoristikon	<i>Eliška, Bára</i>
zdrobnělina	<i>mostek, věneček</i>
přechodník	<i>držíc, odhodivši, řkouc, majíc, obrátíc, nepozdvihnouc, položivši</i>
přísluví	<i>člověk míní, pánbůh mění</i>
nedořečenost	<i>líbí se mi tu, ale...</i>

- **tropy a figury a jejich funkce ve výňatku**

personifikace	<i>pěkně to kvítí, vrbě sluší; uchvátila vlna, podala druhé, ta třetí, nesly ho dále a dále</i>
synekdocha	<i>Eliška ale nespustila oko; veliké její oko zpytavě pohlíželo</i>
epizeuxis	<i>nespustila oko ze svého věnečku; věneček, třesoucí se rukou dolů spouštěný</i>
epiteton	<i>temnomodré veliké její oko; bělounké rámě</i>

Literárněhistorický kontext

- **kontext autorovy tvorby**

2. pol. 19. stol. = počátky českého realismu

Božena Němcová (1820 ?, Vídeň – 1862, Praha)

- jedna z nejznámějších českých spisovatelek
- zakladatelka novodobé české prózy
- pocházela z 12 sourozenců
- rodné jméno Barbora Novotná, později Panklová, matka Terezie vypomáhala ve Vídni, otec Jan Pankl byl panský kočárník – vzali se až půl roku po jejím narození
- jejími rodiči byli pravděpodobně jiní lidé (nejčastěji se uvádí, že matkou byla sestra kněžny Zaháňské Dorothea – nápadná podoba)
- dětství prožila na Starém bělidle v Ratibořicích, panství Kateřiny Zaháňské → vliv babičky Marie Magdalény Novotné – odtud inspirace k jejím dílům, životní zkušenosti přenáší do svých děl
- navštěvovala školu v České Skalici
- na vychování dána do Chvalkovic do rodiny panského úředníka, zde se začala zajímat o literaturu
- byla půvabná, líbila se mužům
- v 18 letech provdána za Josefa Němce (finanční úředník), který byl o 15 let starší a za své názory často překládán na jiná pracoviště – velmi často se stěhovali (Červený Kostelec, Josefov, Praha, Litomyšl, Domažlice, Nymburk, Liberec) – námět na její cestopisy
- 4 děti, 3 synové (Hynek, Karel, Jaroslav) a dcera Theodora
- manželství nebylo šťastné, manžel ji bil
- měla milence (zřejmě čtyři), neuměla rozumně hospodařit s penězi, darované peníze utrácela za nepotřebné věci
- žila v Praze, živila se praním a úklidem
- syn Hynek zemřel na tuberkulózu r. 1853, po jeho smrti napsala povídku Babička
- žila v ústraní, objevila se jen na pohřbu K. H. Borovského
- přátelila se sestrami Rottovými – spisovatelkami Karolinou Světlou a Sofií Podlipskou
- Němcová se od manžela odstěhovala do Litomyšle – velmi nemocná, vrátila se zpět – předčasné úmrtí
- život prožila v podstatě v neustálé chudobě
- velkolepý pohřeb, je pohřbena na Vyšehradě

- začínala básněmi: Slavné ráno, Ženám českým, Moje vlast

povídky: *Dobry člověk, Chudí lidé, Chyže pod horami, Karla, Pan učitel*

pohádky: *Národní báchorky a pověsti, Slovenské pohádky a pověsti*

Babička – 1855, rozsáhlá povídka, světově proslulé dílo o autorčině dětství na Starém bělidle, které ovlivnila zidealizovaná babička

V zámku a podzámčí, Pohorská vesnice

cestopisy: *Obrazy z okolí Domažlického, Z Uher, Obrazy ze života slovenského*

- **literární / obecně kulturní kontext**

Počátky českého realismu – realismus (lat.: realis = věcný, skutečný)

- umělecký směr, který se odráží ve všech uměleckých odvětvích
- znaky: pravdivý obraz skutečnosti, různorodost, všestrannost, typizace postav a prostředí, využití všech rovin jazyka
- v Evropě se realismus projevil také jako kritický realismus, naturalismus
- český realismus je specifický: větší ovlivnění politikou, boj za prosazení českého jazyka, kultury a národa

Vývoj českého realismu:

1. počátky realismu (B. Němcová, K. H. Borovský)
2. umělecké skupiny – májovci (Neruda, Hálek), ruchovci (Čech, Krásnohorská), lumírovci (Vrchlický, Zeyer)
3. realistická literatura – téma venkova (Rais, Stašek, Nováková)
4. realistická historická literatura (Winter, Jirásek)
5. realistické drama (Mrštíkové, Preissová, Stroupežnický)

Karel Havlíček Borovský (1821–1856)

- český básník, novinář, ekonom, překladatel a politik. Považován za zakladatele české žurnalistiky, satiry a literární kritiky
- v 19 letech vstoupil do semináře, odešel
- odjel do Ruska, pracoval jako vychovatel
- redaktor a zakladatel Národních novin, které dosáhly velké popularity
- byl vykázán z Prahy a po delší době se i s rodinou usadil v Kutné Hoře, vydával časopis Slovan
- za svou novinářskou činnost je v letech 1851–1855 deportován do tyrolského Brixenu v rakouských Alpách, kde napsal skladby *Tyrolské elegie*, *Král Lávrova* a *Křest svatého Vladimíra*
- na pohřbu Němcová údajně položila na Havlíčkovu rakev trnovou korunu jako symbol mučednictví

Josef Kajetán Tyl (1808–1856)

- dramatik, herec-ochotník, novinář, spisovatel, překladatel, organizátor kulturního života, autor české státní hymny
 - nejvýraznější osobnost českého divadla ve 30. a 40. letech 19. století
 - studoval gymnázium v Praze a v Hradci Králové – zde se seznámil s V. K. Klicperou
 - založil *Květy české*, později přejmenované na *Květy*
 - r. 1833 založil Kajetánské divadlo na Malé Straně (členy byli K. H. Mácha a K. Sabina)
 - byl nazýván „miláček národa“ za své kulturní aktivity pro český národ
 - r. 1851 odešel ke kočovnému divadlu, předčasně zemřel ve 48 letech na tuberkulózu v bídě v Plzni
- dílo: *Strakonický dudák*, *Fidlovačka*, *Jan Hus*, *Krvavé křtiny*

K. J. Erben (1811–1870)

- básník, historik, sběratel lidové slovesnosti (písňe, pověsti, pohádky, říkadla), vydavatel staročeských literárních památek, překladatel, novinář
 - studoval práva a filozofii, seznámil se s Fr. Palackým, s nímž pak spolupracoval
 - Erbenovy pohádky jsou zbaveny skoro vesměs místní a časové určenosti. Tím se liší od pohádek B. Němcové, v nichž se naopak odráží konkrétní životní prostředí a situace
- dílo: *Kytice z pověstí národních*, *Prostonárodní písňe a říkadla*, pohádky *Zlatovláska*, *Tři zlaté vlasy děda Vševeda*, *Dlouhý, Široký a Bystrozraký*, *Pták Ohnivák* a *Liška Ryška*

Světový realismus:

Francie:

Honoré de Balzac – *Lidská komedie*

Guy de Maupassant – *Kulička*

Emile Zola – *Zabiják*, *Nana*

Anglie:

Charles Dickens – *Oliver Twist*, *Kronika Pickwickova klubu*

Rusko:

N. V. Gogol – *Revizor*

L. N. Tolstoj – *Vojna a mír*, *Anna Kareninová*

F. M. Dostojevský – *Zločin a trest*, *Bratři Karamazovi*

USA:

Mark Twain – *Dobrodružství Toma Sawyera*

Jack London – *Bílý tesák*

Další údaje o knize:

- **dominantní slohový postup:**

vyprávěcí

- **vysvětlení názvu díla:**

Divá Bára – hlavní hrdinka Barbora je nebojácná, silná a statná, ve vesnici jí říkají „divá“.

- **posouzení aktuálnosti díla:**

Přátelství a láska, hlavní témata knihy, jsou stále aktuální.

- **pravděpodobný adresát:**

Spíše žena-čtenářka, povídka popisuje osud dvou venkovských děvčat.

- **určení smyslu díla:**

Povídka vyzdvihuje dobrotu srdce a ryzí povahu hlavní hrdinky, která je důležitější než její vzhled.

- **zařazení knihy do kontextu celého autorova díla:**

Povídku Divá Bára napsala Němcová asi rok po napsání Babičky, vydána byla roku 1856.

- **tematicky podobné dílo:**

Karel Jaromír Erben – Štědrý večer (jedna z balad v Kytici): blízký vztah dvou přítelkyň, které chtějí znát svoji budoucnost.

- **porovnání s filmovou verzí nebo dramatizací:**

Film Divá Bára byl natočen roku 1949 Vladimírem Čechem. Hlavní roli hraje Vlasta Fialová. Film odpovídá předloze a je hodnocen 76 %.

německý film o Boženě Němcové: A tou nocí nevidím ani jedinou hvězdu

- Josefa Němce hraje Bolek Polívka